

TALAB VA TAKLIF NAZARIYASI, BOZOR MUVOZONATI

*Muallif: Ilmiy tadqiqotchilar,
Temirov Samandar Burxon o'g'li,
Soatmuminov Asror Abdujabborovich,
Abdurashidov Islom Abdurasulovich
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti.*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy tezis talab va taklif, bozor muvozonati iqtisodiyotdagi o'rni va ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Bilasizki, talab va taklif azaldan inson hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib kelmoqda. Shuningdek, bu tezis sizga bozor iqtisodiyotidagi talab va taklif va ularning bugungi kunda jamiyatga qanchalik muhimligini shu bilan birga bozor iqtisodiyotida narx muvozonatlari haqida qisqa va mazmunli tarzda aks ettirib beradi.*

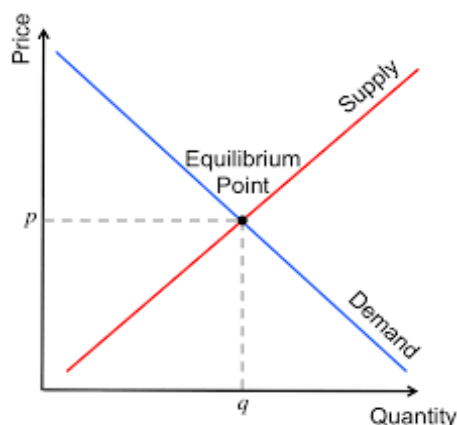
Kalit so'zlar: *talab va taklif, bozor muvozonati, bozor holati, narx va qiymat, tovar va mahsulotlari, iste'molchilar, miqdor-daraja, texnologiya.*

Barchangizga ma'lumki kunlik hayotimizda va bozor iqtisodiyoti uchun taklif va talab muhim ro'l va ularning orasidagi o'ynaydi. Shu bilan birgalikda, sizda talab va taklifning vazifalari nima farqlari haqida savol tug'ilishi mumkin. Avvalo, talab - bu pul bilan ta'minlangan ehtiyojdir ya'ni iqtisodiyotda tovar mahsulotlari hamda xizmatlarga bo'lgan oluvchilar ehtiyoji yoki qiziqishini ifodalaydi. Aniqki, bular bozor mexanizimi uchun muhimdir. Chunki talab ko'rsatkichi tovar yoki xizmatning narxi bilan birgalikda bevosita bir-biriga bog'langan. Qo'shimchasiga, talab ikki turga bo'linadi, "Yakka talab" va "Bozor talabi". Yakka talab bu - har bir iste'molchi, yokida shaxs, oila, shaxsiy korxonalar, firma, zavodlarning ma'lum bir tovarga turiga bo'lgan talabi yakka talab deyiladi. John Maynard Keynes, Keynesning asarlari makroiqtisodiyotda talabning roli haqida ko'proq tushuncha beradi. U iqtisodiyotda talabning yetarli darajada bo'lmasligi iqtisodiy inqirozlarga

olib kelishi mumkinligini ta'kidladi va davlat aralashuvining zarurligini asoslab berdi. Keynesning yondashuvi bozorning o'z-o'zidan to'liq muvozanatga erisha olmasligi mumkinligini ko'rsatadi. Bozor talabiga kelsak, bu bir qancha ya'ni ko'psonli jamiyat aholi talabgorlarning aynan bitta mahsulot tovarlariga yoki xizmatlariga bo'lgan talablari bozor talabi deyiladi.

Taklif nazariyasiga kelsak, taklif - bu iqtisodiyotda tovar mahsulotlari yokida xizmatlarni ishlab chiqarib ta'minlaydigan yoki yetkazib beruvchilarning bozor hududiga qancha miqdorda mahsulot va buyumlarni yoki xizmatni ma'lum bir belgilangan narxda taklif qilishini anglatib turadi. Taklif – bu narx va miqdor o'rtasidagi bog'liqlik bo'lib, narxning o'zgarishi bilan taklifning miqdori ham o'zgarishi mumkin. Misol uchun, narx yuqori bo'lsa talab miqdori keskin pasayadi. Shu bois, bozor iqtisodiyoti holatidagi tovar -mahsulotlarning narxlarining o'zaro o'zgarishi bilan birgalikda taklif etilayotgan tovar miqdorining to'g'ri bog'liqlikdagi keskin o'zgarishi taklif qonuni deb atashimiz mumkin. Taklif qonunining asosiy vazifasi shuki bozor iqtisodiyotida narx kutarilsa shu bilan birgalikda ishlab chiqarish ya'ni ta'minlash ham keskin tarizda bir xil miyozda kutariladi. Bunga muvofiq tarizda narx tushsa, ishlab chiqarish ham sezirarli tarizda tushadi. Talab va taklif bo'yicha bir qancha iqtisodchi olimlar tomonidan o'tkazilgan izlanishlar iqtisodiyotning rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Ularning ishlarida talab va taklifning shakllanishi, narxlar va bozordagi muvozanatni ta'minlash usullari chuqur o'rganilgan, masalan, Adam Smitni ko'pincha zamonaviy iqtisodiyotning asoschisi deb atashadi. Uning “Xalqlar boyligi” (1776) asarida bozor mexanizmlari, jumladan, talab va taklif, hamda “ko'rinmas qo'l” nazariyasi batafsil yoritilgan. Smit bozorni o'z-o'zidan tartibga soluvchi mexanizm deb ko'radi. U talab va taklif orqali narxlar shakllanib, muvozanat hosil bo'lishini ko'rsatgan. Talab va taklif bozor iqtisodiyotining asosiy elementlari bo'lib, ular bozorni tartibga solishda va narxlarni belgilashda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda talab va taklif o'zining klassik tamoyillari asosida ishlashda davom etadi, biroq zamonaviy iqtisodiyotda bir qancha yangi omillar ham ahamiyat kasb etadi. Talab va taklif bozor iqtisodiyotining asosiy elementlari bo'lib, ular bozorni tartibga solishda va narxlarni

belgilashda muhim rol o'ynaydi. Talab va taklifning bugungi kunda bozor iqtisodiyotida o'rni va asosiy vazifalari bu - bozorlarda narxlarni shakllantirishi va muvozonatda o'shlab turishi, resurslarni samarali tarzda aholiga taqsimlab berishi, mahsulotlar va xizmatlar sifatini oshirishga yordam berishi, iqtisodiybarqarorlikni ta'minlashga xissa qo'shishi, yangilik va texnologik rivojlanishga sabab bo'lishi kabi afzalliklarni o'z ichiga oladi. Ko'rib turibsizki, bugungi kunda mamlakatimiz keng miqyosda turli sohalar bo'yicha yuqori ko'rsatkichda Kundan kunda rivojlanib borayapti, shu bilan birgalikda texnologiya ham. Bu o'zgarishlar bozor iqtisodiyoti uchun juda muhim va bu bozorlarda iste'molchilar uchun ko'p imkoniyatlarni yaratadi, va iqtisodiyotda sotuvchilar orasida bu o'zaro raqobatni olib keladi va ular yuqori texnologiyalardan samarali va yuqori sifatda tovar-mahsulotlarini ishlab chiqaradi. Boshqa tomondan yondashsak, taklifga ba'zi omillar ta'sir etishini ko'rishimiz mumkin. Misol uchun, bilasizki hamma shaxsda o'zining mustaqil fikri dunyo qarashi didi bo'ladi shu bois ba'zi bir shaxslarga tovar narxi sifati boshqa tovar narxlari bilan solishtiradi, natijada taklifga bu hatti-harakatlar o'z ta'sirini ko'rsatadi. Real hayotimizda ma'lum bir Tovar mahsulotlarining narx qiymatlari o'sishi bilan shu mahsulotlarga bo'lgan talab miqdorlarining yanada keskin kutarilish holatlari ham uchrab turadi, va buni; ``Giffen samarasi`` deb ataladi.

Biz bu yerda talab va taklif grafigini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni price-narx, supply-taklif, demand-talab, equilibrium point – bu talab va taklif bir-biriga tenglashgan nuqtadir, ya'ni xaridorlar va sotuvchilar har ikkisi ham rozi bo'ladigan narx darajasidir. Biz bu grafikadan ko'rishimiz mumkinki narx ko'tarilgan sayin talab

o'zaro keskin tarizda tushadi. Bundan mustasno, narx tushgan sayin talab o'zaro kutarilishi ko'rishimiz mumkin. Bozor iqtisodiyotida ko'pincha narx talab va taklif bir nuqtaga ya'ni muvozanatga kelishi kamdan kam xollarda kuzatiladi.

Shu bilan birgalikda bozor muvozonati haqida so'z yuritamiz. Avvalo bozor muvozonati talab va taklifga o'zaro bog'langan, ya'ni ma'lum bir Tovar mahsulotlarga bo'lgan talab darajasi bilan birgalikda taklif miqdori bir biriga teng bo'lgan jarayon "Bozor muvozonati" deb ataladi. Leon Valras umumiy muvozanat nazariyasi asoschisi sifatida tanilgan. U bozorlar o'zaro bir-biriga bog'liq bo'lib, talab va taklif barcha bozorlarda muvozanatga erishishi mumkin degan fikrni ilgari surdi. Bozor holatida barcha mahsulotlar narxi bir xil miqdorda turmaydi, ya'ni bu ist'molchilarga bog'liq ma'lum bir mahsulotga talab kam bo'lsa shu tovar narxi tushadi, bunga qarama-qarshi holatda shu tovarga bo'lgan ehtiyotlar va talabgorlar ko'paysa uning narxi ham sezirarli ravishda kutariladi. Bunga munosib tarizda, ba'zi hollarda tovar narxi hamda talabga bo'lgan ehtiyoj o'zaro teng ravishda kuratilishini ham ko'rishimiz mumkin.

Talab va Taklif jadvali

Narx (P)	Talab (Qd)	Taklif (Qs)
10	100	20
20	80	40
30	60	60
40	40	80
50	20	100

Jadval Tahlili

- **Past Narxda** (10): Xaridorlarning talab darajasi yuqori (1000), lekin sotuvchilar taklif qilayotgan mahsulot miqdori kam (400).

- **O'rta Narxlarda** (20): Bu yerda talab va taklif bir-biriga tenglashadi (700). Bu muvozanat narxi deb ataladi, chunki xaridorlar ham, sotuvchilar ham rozi bo'lishadi.
- **Yuqori Narxda** (30): Narx oshishi bilan talab kamayadi (300), ammo sotuvchilar taklif qilayotgan miqdor ko'payadi (1100).

Shu tarzda talab va taklif o'rtasidagi bog'liqlik narx va mahsulot miqdorini boshqaradi.

Xulosa

Xulosa o'rnida talab va taklif iqtisodiyotning asosiy tushunchalaridan biri hisoblanishini aytish joizdir, va bular bozorlardagi tovar hamda xizmatlar narxi hamda miqdorini belgilashda eng asosiy muhim ro'lni o'ynaydi. Bugungi kunda bozor iqtisodiyotida talab va taklifning ahamiyati ju3da kattaligi ma'lum. Iste'molchilarning xohishlari va ishlab chiqaruvchilarning imkoniyatlari o'zgarishi narxlarga ta'sir ko'rsatadi va bozorda muvozanatni o'rnatadi. Ushbu jarayon orqali iqtisodiyotda resurslar samarali taqsimlanadi. Agar talab taklifdan oshsa, narxlar ko'tariladi va aksincha, taklif talabdan yuqori bo'lsa, narxlar pasayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Wikipedia website
2. Adam Smit, David Rikardo, Leon Valras, John Maynard Keynes
3. Wisdom lug'ati
4. Iqtisodiyot nazariyasi kitobi
5. ChatGPT 4
7. Jahon iqtisodiyoti kitobi
8. 'Iqtisodiy tahlil va tadqiqot usullari' - Lawrence W. Sherman